

Wróbel, Piotr

"Das Warschauer Ghetto - wie es wirklich war. Zeugenbericht eines Christen", Władysław Bartoszewski, mit einem Vorwort von Stanisław Lem, Frankfurt am Main 1983 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 75/4, 837-838

1984

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Polski włączonych do Rzeszy. Właśnie na przykładzie tych terenów Diemut Majer bada prawne i społeczne aspekty wcielania w życie narodowosocjalistycznej teorii rasowej, przedstawia realizację jej wytycznych w polityce, zarządzaniu i wymiarze sprawiedliwości. Autorka analizuje metody i strukturę hitlerowskiego systemu bezprawia, który nie tylko wprowadzał nowe zakazy i rozporządzenia, ale dokonał gruntownego przeorientowania podstawowych norm, kierujących dotychczas europejskim prawodawstwem. Diemut Majer oparła swe rozległe badania o wiele niewykorzystanych dotąd źródeł. Korzystała z dokumentów przechowywanych w koblenckim Bundesarchiv, monachijskim Institut für Zeitgeschichte, bońskim archiwum ministerstwa sprawiedliwości, w Zentrale Stelle des Landesjustizverwaltung w Ludwigsburgu, a także w zbiorach Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce, w zasobach jej oddziałów w Poznaniu i Krakowie, w Instytucie Zachodnim i Archiwum Wojewódzkim w Poznaniu.

Ogromna, niezwykle dokładna i szczegółowa książka została podzielona na dwie części i wprowadzenie, wyjaśniające napięcia i różnice między kierownictwem Rzeszy a jej administracją, między prawem a zarządzaniem, ich podstawowe zasady — wodzowską, przewodnictwa partii w państwie, nierówności między narodami i rasami. W pierwszej części Diemut Majer opisuje wcielanie w życie „prawa specjalnego” wymierzonego przeciwko obcokrajowcom w zarządzaniu i administracji terenów włączonych, G. G. i „starej” Rzeszy. Analizuje stosowanie zasady „nierówności rasowej” w życiu gospodarczym, kulturalnym, zawodowym, w prawie cywilnym, podatkowym i państwowym. W drugiej części książki autorka przedstawia działanie „prawa specjalnego” na gruncie wymiaru sprawiedliwości, także w G. G., na terenach wcielonych i w Rzeszy. Monumentalne dzieło Diemut Majer, prawnika i historyka, zamknięte ogromną bibliografią, szczegółowymi indeksami osobowym, rzeczowym i miejscowości, jest niewątpliwie fundamentalną pracą nie tylko dla historyków prawa lecz i dla badaczy najnowszych dziejów Niemiec i Polski. Stanowi jednocześnie wstrząsający dokument, ukazujący jak płynna i łatwa do przekroczenia jest granica między prawem i bezprawiem.

P. W.

Władysław Bartoszewski, *Das Warschauer Ghetto — wie es wirklich war. Zeugenbericht eines Christen*, mit einem Vorwort von Stanisław Lem, Fischer Verlag, Frankfurt am Main 1983, s. 124.

Nikommu, kto zajmuje się najnowszą historią Polski Władysława Bartoszewskiego przedstawiać nie trzeba. Jego kolejna książka, wydana przez wielkie i renomowane zachodnioniemieckie wydawnictwo skierowana jest głównie do niepolskiego odbiorcy. Tym należy tłumaczyć układ i zawartość tekstu, który swym tytułem i nazwiskiem autora może budzić zainteresowanie polskich badaczy i miłośników historii. Bartoszewski przedstawia krótko dzieje warszawskiego getta na tle ogólnych informacji o eksterminacji i zagładzie Żydów polskich. Zaczyna od udziału Żydów w obronie stolicy, pisze o ich nadziejach i początkowym miedostrzeganiu niebezpieczeństwa, o powstaniu getta, o nieludzkich warunkach życia jego mieszkańców, o kolejnych przedsięwzięciach okupanta bezlitośnie eksploatującego i świadomie wyniszczającego społeczność dzielnicy żydowskiej. Odpowiedzią na prześladowania był budzący się powoli, opisywany przez Bartoszewskiego, żydowski ruch oporu. Od początku współpracował on z podziemiem polskim. Autor przedstawia formy tej współpracy, a także pomoc, jaką Polacy nieśli ukrywającym się Żydom. Opisuje powstanie i działanie Rady Pomocy Żydom ale także wysiłek wie-

lu, często bezimiennych Polaków, którzy za swą odwagę i poświęcenie zapłacili najwyższą cenę. Książka nie jest jednak jednostronna — autor wspomina także tych, którzy z żydowskiego nieszczęścia uczynili źródło dochodów lub denuncjowali z bezinteresownej ksenofobii i rasowej nienawiści. Tekst zamknięty krótkim opisem powstania w getcie warszawskim, powstał w dużej części w oparciu o osobiste wspomnienia autora — oficera AK i pracownika jej referatu żydowskiego. Wiele szczegółów i przejmujących cytatów, doskonale uzupełniających suche informacje, Bartoszewski zaczerpnął z bogatej literatury wspomnieniowej, w większości drukowanej i znanej w Polsce. W sumie powstał obraz znany Polakom lecz dobitny i pouczający dla tych Niemców, którzy sami nie przeżyli wojny. Innym, którzy pamiętają czasy pogardy, doskonale je przypomniał i nigdy nie będzie dość wydawania takich książek — napisał we wstępie Stanisław Lem, sam niestety dotąd milczący świadek tragedii lwowskiego getta.

P. W.

Richard Croucher, *Engineers at War. 1939—1945*, Merlin Press, London 1982, s. 400.

Dzieje II wojny światowej giną często we mgłę propagandy i cieniu prac apologetycznych. W Wielkiej Brytanii lata 1940—1945 przedstawia się na ogół jako okres bezprecedensowej jedności narodowej i zawieszenia konfliktów klasowych. Croucher — sam zatrudniony niegdyś w przemyśle maszynowym a obecnie etatowy pracownik aparatu oświatowego trade unionów — podważa tę obowiązującą dotąd tezę. Brytyjscy robotnicy pragnęli przyczynić się do pokonania nazistowskich Niemiec, lecz jednocześnie zdecydowani byli walczyć z własnymi „małymi Hitlerami”. Wojna, mimo poczucia wspólnego zagrożenia i walki o dyscyplinę pracy, przyniosła więc przedłużenie a nawet zintensyfikowanie wielu zjawisk występujących już przedtem w angielskim przemyśle. Energicznie rozbudowywano związki zawodowe i przeciwstawiano się niekorzystnym następstwom niefrasobliwej polityki Chamberlaina, nieprzemyślanego odciągania zbyt wielu fachowców do armii, bezprecedensowego napływu ludności do centrów przemysłowych, zatrudnienia kobiet, automatyzacji, przedłużenia czasu pracy itd. Mimo zabiegów rządu w „najgorętszym” dla Anglii roku 1940 ilość strajków nie obniżyła się wyraźnie w porównaniu z rokiem 1939.

Badania Crouchera przeprowadzone w 1972 roku w Public Record Office i opracowane w latach 1978—1979 w Institut für Europäische Geschichte w Moguncji nad Renem zostały zogniskowane na przemyśle maszynowym i metalowym. Zajmował on specjalne miejsce w gospodarce brytyjskiej, a II wojna światowa była „wojną przemysłów”, których wydajność zadecydowała o sukcesie. Croucher przedstawia więc na wstępie rozwój brytyjskiej produkcji maszynowej od końca XIX wieku, opisuje zbrojenia lat trzydziestych, perturbacje początków wojny, walkę państwa o dyscyplinę pracy i najpoważniejsze konflikty (na przykład spór o początkowo niepełnopłatne masowe zatrudnianie kobiet). Tylko dogłębne zrozumienie procesów zachodzących w czasie wojny w przemyśle Wielkiej Brytanii umożliwi pełne wyjaśnienie „rewolucji politycznej”, która w 1945 roku odsunęła od władzy ekipę Churchilla — konkluduje autor książki, która zaopatrzona w solidny aparat naukowy i bibliografię umożliwiającą dalsze badania, napisano żywo i z publicystycznym zacięciem, może być zajmującą lekturą także dla polskiego czytelnika.

P. W.